De strijd om de
Beginselen
Referaat door
Prof. Dr. K. Dijk
gehouden op de Conferentie der
Antirevolutionaire Partij
d. d. 26 en 27 Januari 1950
UITGAVE: ANTIREVOLUTIONAIRE PARTIJSTICHTING
Dr. Kuyperstraat 3 - 's-Gravenhage

NOODZAAK VAN BEZINNING.

Het is nu bijna dertig jaren geleden, dat kort na het einde van de eerste wereldoorlog in deze eeuw Prof. Mr Anne Anema een krachtig woord richtte „aan ons gereformeerde volk" onder de titel: Onze tijd en onze roeping i); een woord, v/aarin een scherpe profetische visie beheerst werd door sterke priesterlijke bewogenheid, welke op haar beurt in evenwicht werd gehouden door de koninklijke moed, waarmede de auteur ,,ons volk" de spiegel van Gods heilig gebod voorhield. Het was een woord, waarin een nieuwe tijd èn een nieuwe roeping duidelijk getekend werden, en de schrijver met brede blik het diep-gewijzigde leven in de na-oorlogse jaren na 1918 overzag. Bij de voorbereiding van dit referaat heb ik mij, en dit met bijzondere vreugde, nog eens weer verdiept in dit markante geschrift van de

emeritus-hoogleeraar; ik heb daarnaast gelegd en doorlezen zijn even-instructieve brochure, na de bange jaren van ’40-’45 geschreven, onder de titel; Bezinning en Bezieling (1946) 2), en ben niet het minst hierdoor verwonderd geworden, dat zeer veel van wat in de na-oorlogse periode in 1920-’21 de geesten beroerde, (wat ik van nabij heb mee doorleefd) ook nu, zij het in ietwat andere vormen, ons in deze jaren met al z’n ..bevrijdingsspanningen”, over heel de breedte van ons „gereformeerd” leven bezig houdt s). Ook nu staan we voor de vernieuwde vragen naar de verhouding van Christendom en wereld. Ook nu eist een synthese-beweging, die wij kennen onder de naam van de „doorbraak-actie”, dat wij duidelijk onze positie bepalen naar binnen en naar buiten; ook nu hebben wij te doen met de problematiek in de relatie ouderen-jongeren, intellectuelen-eenvoudigen, gegoeden-minder bedeelden ; ook nu legt het cultuur-vraagstuk beslag op veel denkkracht en.... tijd, en ook nu worden wij met grote ernst gesteld voor de brandende vraag of er beginselen zijn, waarvoor wij de strijd om Christus’ wil moeten worstelen, en zo ja, waar deze principia precies zijn te vinden en hoe ze door ons oprecht en trouw moeten beleefd worden. En dit laatste zeker niet als een vraag in de vergeten hoek der worsteling om de waarheid. Wanneer Anema in 1921 zegt: „een punt, waarover niet altijd volkomen klaarheid bestaat, is het begrip „principieel”), kunnen, we

in 1950 dit woord zonder enige wijziging overnemen, en één van de zekerheden, die, vooral door onze jongeren in deze onzekere tijden met sterk verlangen begeerd worden, is naar mijn overtuiging de duidelijkheid en vastheid onder ons op het punt der beginselen.
Om deze reden ben ik dankbaar, dat het Centraal Comité dit onderwerp vandaag aan de orde heeft gesteld, al heb ik zelf niet zonder aarzeling toegestemd om deze delicate kwestie te behandelen, temeer, waar deze materie zoveel kanten heeft, dat er lichter een boek over valt te schrijven dan een beknopt referaat te houden.
Ik moge u, wat deze „kanten" betreft, wijzen op de thetlsche zijde van dit vraagstuk en op de noodzaak der constante bezinning op wat als waarachtig-principieel door ons moet beleden worden; ik noem in de tweede plaats de anti-thetlsche aspecten, waarin de actuele tegenstand tegen de ,,christelijke beginselen" en een ,.principiële politiek" niet de minste plaats inneemt; ik denk ook aan de practische beleving van de beginselen, die gekruist en soms gestoord wordt door allerlei beslissingen van zakelijk-economische aard en door het politieke compromis, dat ons steeds weer voor „prin cipienreiterei" behoedt; ik mag ook niet verzwijgen, dat juist door de brandende economische en sociale vraagstukken, die op korte termijn om een oplossing vroegen, de belangstelling voor de inhoud en de achtergronden der schriftuurlijke beginselen verdrongen is,

en evenmin, dat wegens alierlei oorzaken onder ons niet vreemd is een vaak hautaine minachting voor de kwalificatie „principieel”, en een soms niet-verholen spot met de ernst en het élan van een vroegere generatie ten opzichte van de principiële fundering. Dit laatste acht ik een van de gevaarlijkste bedreigingen van ons anti-revolutionaire leven.

Wel kan ik deze glimlach bij sommige jongeren verklaren; het woord „principieel” is, om Anema's typering over te nemen, vaak gebruikt op een wijze, „die doet denken aan een mooie vlag, die de lading, die onder haar banen vervoerd wordt, niet helemaal dekt” s); meer dan eens is op een gegeven moment een werkelijkheid, die men om utiliteitsredenen de beste achtte, tot waarheid verheven, of ook een lang beleden beginsel prijsgegeven met een gemakkelijkheid, die vele ..zwaartillende” figuren niet konden bijhouden, en .... daardoor Is voor menigeen de ernst en de waardij der principiën sterk gedevalueerd; de beminnaars van de schampere boutades over „dat principiële, eigengereide, antirevolutionaire volk” behoeven niet lang te zoeken naar motieven voor hun hekeldichten. Doch zij doen, al werken ze zeker ook corrigerend, meer schade dan goed. Zij begeren de boetepredikers te zijn, die het volk tot bekering willen roepen, en zij worden de medewerkers, en zelfs de solisten, in het koor, dat ons vijandig is. Wanneer Dr A. A. van Ruler in zijn boek Droom en Gestalte (1947) vertelt van een dominee in de Gereformeerde Ker-

ken, die tot de schrijver zei: „het druipt van ongerechtigheid in het christelijk onderwijs en in heel het christelijk organisatieleven” "), is dit verhaal niet zonder bepaalde vreugde geschreven, en behoort die dominee tot dat slag mensen, die het veel gekleder vinden met Van Ruler en Dippel te vergaderen, dan met de gewone lieden uit onze kringen, en met hun bezwaren tot nog toe niet gekomen zijn ter plaatse, waar ze eerder verwacht mochten worden dan in het „onder-vier-ogen-gesprek” met de auteur van Visie en Vaart. Zelf ben ik met de organisaties op het gebied van het onderwijs nog al bekend, maar ik heb déér de stem van die ontdekker der ongerechtigheid nimmer vernomen, en zulke klagers, die in particuliere conferenties of misschien zelfs op de preekstoel durven te smalen op het „principiële gereformeerde volk”, maar èn hier en ginds anoniem blijven, zijn een ernstige bestrijding niet waard, hoeveel onheil ze ook mogen stichten.

Om al deze redenen verheugt het mij, dat wij dit onderwerp met elkaar mogen behandelen, en ik wil dit zo doen, dat ik eerst iets zeg van de geestesworsteling, welke wij hebben te voeren over een breed front, dat zich telkens wijzigt al naar gelang we Rome of Barth, Banning of Dippel tegenover ons hebben, om dan positief ons af te vragen wat eigenlijk beginselen zijn, hoe wjj ze kunnen formuleren, of wij in dit stuk niet scherp moeten onderscheiden, en welke de

actuële principiële houding is, welke nu van ons geëist wordt.

NATUUR EN GENADE. ROME.

Wat de geestes-worstellng ten opzichte van het vraagstuk der beginselen betreft komen we in aanraking met de verhouding tussen

twee „grootheden” of wil men: twee „realiteiten”, die we gewoon 'Zijn aan te duiden als „natuur” en „genade”. Ik ga hier niet op de vraag in of deze aanduiding geheel juist is, en of de nevenstelling of tegenstelling van natuur en genade deugt; ik volsta slechts met te constateren, dat wij bij ons onderwerp enerzijds bezig zijn of behoren bezig te zijn op het gebied van de openbaring Gods, waarbinnen de ,.beginselen” liggen, en anderzijds te doen hebben met een stuk „natuur", waartoe het politieke leven behoort. Wij bewegen ons met de principia binnen de grenzen der ,.genade”, want wij verstaan Gods ordinantiën alleen uit of door ,,de bril van” de Heilige Schrift en sola fide, door het orgaan van het geloof, en in de politiek staan wij zeker niet buiten de dingen Gods, (waartoe naar het Onze Vader ook het dagelijks brood behoort) maar hebben we toch te doen met de ,,natuurlijke” levensrelaties. We zitten hier dus midden in het niet-gemakkelijke probleem van de verhouding natuur-genade, welk vraagstuk door alle eeuwen heen ook de visie op het verband van religie en politiek beheerst heeft. Hoe wordt dit verband gezien?

Wat is de gemeenschap tussen de dienst van God en het staatkundig leven? Hoe verhouden zich (om deze lijn even verder door te trekken) wetenschap — geloof; wereld — kerk; maatschappij — Gods gebod; poiitiek — Heilige Schrift? En wie die vragen even op zich laat inwerken gevoelt, dat hij te doen heeft met een probleem, om welks oplossing vele generaties geworsteld hebben en nog zullen worstelen.

In die strijd is voor ons eerst van groot belang het antwoord, dat Rome heeft gegeven, en dat voor ons des te meer betekenis heeft, omdat het ,,conflict met Rome", gelijk Herkauwer het in dogmaticis genoemd heeft"), ook politiek steeds scherper aan de dag treedt, en, ons niet verbazen moet.

Rome wordt, ik kan het niet anders zien, in een snel tempo hoe langer hoe meer „verroomst"; haar „christelijk humanisme", dat in haar semi-pelagiaanse goede-werken-leer voor de verdienste van het goed-willende, van het nobele, van het echt-humane alle poorten heeft ontsloten, en dat veel meer in de elevatie, in de verheffing van het natuurlijke tot het bovennatuurlijke dan in de verzoenende verlossing het karakter der genade heeft gezien en nog ziet, voert steeds meer tot de goddelijke verheffing van het gebenedijde humanum en bereikt in de Maria-cultus zijn hoogtepunt. En deze ,,verroomsing" zien we ook in de houding, die tegenover het natuurlijk leven wordt ingenomen. Dit natuurlijke staat in zekere zin in con-

trast met het supra-naturele leven der genade. Het hoort bij de homo naturalis en ligt in zichzelf als een profaan terrein buiten de gewijde grond van de geestelijke hof. Wel heeft de alles beheersende Kerk over dit profane gebied volle zeggenschap en decreteert zij haar wil over algemene moraliteit en zelfs, als het mogelijk is, over het doen en laten van de groten der aarde, maar verder laat zij, indien zij en haar belang maar niet in het gedrang komen, aan haar „beminde gelovigen" wijde ruimte en vrijheid over. Haar „theologie naturalis" is zeer ver rekbaar, en als de alleen-zaligmakende Kerk slechts een vrije baan vindt voor haar liturgie en apostolaat, is het ..natuurlijk leven" een terrein vol kansen en mogelijkheden. Dit is, om het kort te zeggen, Rome's Realpolitiek; dit is haar soms verbijsterend aanpassingsvermogen; dit is haar utiliteitsgedraging, en de politieke verwarringen in de roomse landen zijn hiervan een duidelijke manifestatie. Ook in ons land gaat het die kant op. Terwijl de oude generatie in de lijn van Schaepman het accent nog legde op de geestelijke eenheid in het politiek bedrijf en vóór alles vroeg naar een principiële geloofsbasis, is een na-oorlogs geslacht in de eerste plaats gaan letten op het politiek- en sociaal-bereikbare. afgezien van de religieuze verwantschap, en zo was het mogelijk, dat vóór de wereldoorlog van '39-'45 het lidmaatschap van de S.D.A.P.

en van het N.V.V. door Rome censurabel werd geacht, en thans de leden van Rome's Kerk onder de kennelijke approbatie van het episcopaat met de dragers van dezelfde socialistische beginselen, die ,,principieel" weinig veranderd zijn, een verstrekkende coalitie hebben aangegaan.

Wij mogen al deze dingen niet voorbij zien.

Wij hebben hiermee te rekenen, dat in die natuur-genade verhouding veel verrassende dingen mogelijk zijn, (ik denk slechts aan Indonesië), en al wil geen enkele roomse politicus het geloof in God op zij schuiven, al zal hij ook in het parlement vechten voor de religieuze opvoeding van de kinderen, en voor de handhaving van de heiligheid van het huwelijk, de beleving van het geloof buiten de kerkmuren is zo rekbaar en soepel en plooibaar, dat het typisch-rooms is in meer dan een punt alle kanten uit te kunnen en voor voorzichtige verdragen een ruime dispensatie toe te staan. Ik zeg dit niet om de tegenstellingen van heden scherper te maken. Ik vergeet ook allerminst wat positieve christen-staatslieden als Schaepman, de Regouts, van Wijnbergen, Ruijs e.a. voor ons volk ten goede gedaan hebben, maar ik mag niet zwjjgen over een evolutie bij Rome in de richting van een utiliteits-politiek, die misschien noodzakelijk is om de positie van de Kerk te versterken, doch die wij zelfs om deze reden geen ogenblik mogen accepteren. Hier zij

herhaald, dat deze evolutie bijzonder in de Indonesische spanningen aan de dag is getreden, en indien het zó staat, dat de souvereiniteitsoverdracht op 27 December j.1. „door de feiten geëist" werd, (en het eerste feit was louter rebellie), zijn we voor de toekomst in ons eigen land niet zeker van wat, eveneens als „feitelijke noodzaak" door Rome in bond met de P. v. d. A. aanvaard zal worden, en is, naar mijn overtuiging niet alleen het „hoofdschap" der Unie maar ook de kroon der Oranje's labiel geworden.

Laten we toch voor deze situatie de ogen niet sluiten.

Het is waarlijk geen overtollig goed werk en geen overbodige weelde, het is zeker bij hem geen zucht tot polemiek, dat Berkouwer in theologisch opzicht het conflict met Rome heel scherp stelt, maar harde noodzaak, omdat we klaar voor onze ogen zien, dat Rome's dualisme tussen natuur en genade hoe langer hoe meer tot een zekere beginselloosheid op het gebied van de politiek leidt, zo dat hier en daar reeds stemmen worden gehoord, die 'onomwonden verklaren, dat geloof en politiek weinig of niets met elkaar te maken hebben.

En in geloofszaken beslist de Kerk: Roma locuta, res finita, en dan heeft iedere leek te buigen.

Nu ga ik hier niet verder in op de ontwikkeling der roomse theologie en wijsbegeerte van de laatste tjjd; ik zou uitvoerig kunnen spreken over het onderscheid tussen Augustinus en Thomas van Aquino inzake het stuk van het staatkundig leven; Ik moge mij hier alleen

bepalen tot de vraag, die in de discussie heel sterk naar voren is getreden, of er tussen de Roomsen en ons nog aanknopingspunten

zijn, of in de toekomst een nauwere samenwerking mogelijk is, en of we elkaar weer kunnen vinden als in die dagen, toen het ,,stoelen op één wortel" tot een soort credo geworden was, waarmee we alle anti-papisme fier het hoofd boden. Op deze vraag is m.i. slechts een antwoord te geven, en dit ene antwoord is, dat er dan alleen van een nieuw verband sprake kan zijn, wanneer we elkaar weer in het punt der geloofseenheid vinden. Nu versta men mij goed. Ik beweer niet, dat buiten die geloofsgemeenschap elke samenwerking met Rome contrabande zou zijn; we zullen elkaar bij heel wat practische beslissingen nodig hebben, en de oude rechtse coalitie zal ook telkens door de nieuwe verbroederingen heenbreken. Het moet maar weer eens gaan om de vrijheid en het rocht van het bijzonder onderwijs; de kwesties van de „echtscheiding" en de publieke moraliteit moeten maar eens in het geding zijn, of we zien het oude trio weer samengaan en samenstemmen, alsof er nooit een afscheid geweest is. Deze samenstemming is verblijdend, en zij sterkt mij in de overtuiging, dat, waar deze coöperatie steunt op een sterke geloofsvisie inzake b.v. de opvoeding der kinderen, wij dan alleen weer een bondgenootschap met de Roomsen kunnen aangaan, wanneer wij, wellicht naar

elkaar toegeslagen, elkaar vinden in de strijd voor de handhaving der positieve christelijke grondslagen van geheel onze samenleving. Deze verbroedering is m.i. niet onmogelijk. Hoe sterk ik in deze tijden het ,,conflict met Rome" zie, ik meen, dat wij ons niet moeten laten verblinden door een in schrille kleuren getekend rooms gevaar, en allerminst ons mogen laten bang maken door het schrikbeeld van een roomse boeman; ik ben het eens met hen, die er op wijzen, dat na 1870, toen de absolute autoriteit van de paus, sprekend ex cathedra, werd gecanoniseerd, Kuyper generlei bezwaar had om met Rome de strijd te voeren tegen het oppermachtig liberalisme; ook wij behoeven geen bezwaar te maken, mits, evenals in de dagen van Kuyper en Schaepman, de saambinding niet opportunistisch verankerd is. maar Roomsen en Antirevolutionairen, — en ik noem de Christelijk-Historischen er heel graag bij, — elkaar hierin ontmoeten, dat zij als voor Gods aangezicht zich gehouden weten hand in hand en schouder aan schouder te strijden tegen de geest uit de afgrond en voor de eer van Jezus Christus, Die de Koning der eeuwen is en Zijn scepter ook strekt over het leven der volkeren. Dan wordt de oude eenheid herboren.

Zou de nood der tijden die „wedergeboorte" ons misschien geven? We zouden er, om Gods wil, dankbaar voor zijn.

PERSONALISTISCH SOCIALISME.

De verhouding natuur — genade wordt, geheel tegenovergesteld aan de vorige beschouwing, nog meer onjuist gezien in het socialisme van de laatste tijd, dat wel zijn scherpe Marxistische structuur heeft prijsgegeven, en niet meer weten wil van het historisch-materiallsme en de klassenstrijd, doch dat in zijn wezen humanistisch-socialistisch is gebleven en ten opzichte van de openbaring Gods hetzelfde standpunt inneemt. Het heeft zich. vooral na de oorlog, gemetamorphoseerd in het z.g.n. personalistisch-soclalisme, dat, wat de naam betreft, een contradictio in terminis, en wat de zaak aangaat een door de nieuwere wijsbegeerte herboren vorm van het oude Marxisme is. Ik zeg dit laatste heel opzettelijk. Mannen als bv. Banning en Buskes mogen met diepe ernst en zeker niet zonder bezieling prediken, dat het Evangelie ook hun politieke en sociale handelingen beheerst, en de indruk geven, dat zij zich aan bijbelse „beginselen" willen binden, bij een nauwkeuriger beschouwing blijkt terstond, dat zij van beginselen als statische levensrichtlijnen, zoals Gods Woord ons die aangeeft, niet willen weten. Dit vindt z'n oorzaak ten diepste hierin, dat het „personalistisch socialisme" z'n uiterste wortels heeft in een voluntaristisch-ingestelde wijsbegeerte, d.i. de wijsbegeerte van do intuïtie en de mythe die, evenals in de 16e eeuw de fel-bestreden Petrus Ranuis, zich van het bewustzijn en de wil losmaakt en zich keert tot wat nog achter onze wil ligt: het spontane, het ongewilde, het intensieve. Deze richting wil dan ook geen gebondenheid aan

een bepaald dogma aanvaarden? alleen wat uit de mensenziel op—welt, hic et nunc, beslist; o zeker niet buiten de gemeenschap met anderen, want men zou het communale niet graag prijs geven, maar dan toch z6, dat ieder voor zichzelf verantwoordelijk blijft en spreken mag, gelijk hij wil. Aan dit laatste heeft zich het actualisme van de dialectische theologie en wijsbegeerte aangesloten. Ook daar moest het statische voor het ogenblikkelijk-dynamische wijken. Wjj kennen, zo redeneert deze richting, geen blijvende openbaring Gods maar God openbaart Zich keer op keer als een bliksemstraal, die in het horizontale vlak inslaat. Wij hebben geen constant geloof, maar wij geloven van uur tot uur. Van onveranderlijke ordinantiën Gods kan geen sprake zijn. maar alleen van ons momenteel grijpen naar Zijn wil; in ons leven komt het aan op onze, of beter op mijn daden, en hier ontmoet het actualistische het persoonlijke element.

Dit laatste, dit accent op de personaliteit, is ook een tijdsverschijnsel. De geesten zijn de overdrijving van het communale moe geworden. Na de romantische verheerlijking van de persoonlijkheid in de periode van Goethe, en na de eenzijdige vooropstelling van de ..christelijke persoonlijkheid" door Kuno Fisher hebben we gekregen een reactie in het collectivisme, in het communisme, in het overspannen sociale en in de vergoding van de massaliteit. Maar ook dit getjj is bezig te kenteren. Enerzijds heeft de ,.ontmenselijking" van de enkeling

en de „ontwaarding” van de individuële mens de geesten tot verzet aangespoord, (ik denk met name aan het optreden van de Russische auteur N. Berdjajew), en anderzijds heeft de overschatting van de gemeenschap in de totalitaire ideologieën en praktijken de reactie wakker geroepen. Deze reactie heeft m.i. steun gevonden in Bruner's anthropologie, die het beeld Gods scherp-personalistlsch opvat en in de zedelijk-religieuze persoonlijkheid het wezen van de mens zoekt, en zij heeft op deze wijze de moderne mens gedreven in de richting van dat personalisme, dat ook menig „orthodoxe” naar de Party van de Arbeid gelokt heeft. Maar niemand mene, dat deze omkeer aan de gehoorzaamheid aan het Evangelie ten goede is gekomen. Daarvoor is de invloed van een man als Berdjajew te groot.

Hy vooral heeft een vernieuwing van het Humanisme noodzakelijk geacht en gepropageerd. Het oude. zo poneerde hij, proclameerde de zelfgenoegzaamheid van de mens en emancipeerde hem van God; het nieuwe, dat het verlossend woord poogt te spreken in de benauwende crisis van het menselijk leven, wil een „christelijk" humanisme zijn, christelijk, omdat het wil uitgaan van het bestaan van

” w 4. waarde van het Christendom voor het leven; „personalistisch”, omdat het de mens als persoonlijkheid ziet dié , het hoogste zijn in zichzelf afbeeldt”; en „humanistisch”, omdat toch de menselijke vrijheid het hoogste is, wat bereikt kan worden, en des mensen scheppingskracht en activiteit zijn zich ontplooiend leven beheersen. In dit laatste ligt het gevaarlijke van deze richting.

Het klinkt wel heel mooi; de mens in zijn afbeelding van het hoogste zijn, maar dit is heel wat anders dan wat de Schrift zegt over onze schepping naar Gods beeld, en in dit socialisme overheerst niet het Woord Gods en staat niet God in het centrum maar de mens. En omdat die mens beslist zijn zijn levensbeginselen, ook voor de politiek, geput uit zijn waarheidsbeseffen of uit zijn sociale bewogenheid maar niet uit de Heilige Schrift, en is er ten diepste en ten laatste geen appèl op het Evangelie van Jezus Christus mogelijk.

Dat is ons principieel bezwaar tegen de Partij van de Arbeid.

In haar program wordt het Evangelie verzwegen als hoogste norm voor onze arbeid ook op politiek terrein; de Amsterdamse predikanten, die zich tot deze Party hebben begeven, mogen in hun motivering van 1945 met bijzondere nadruk zich beroepen op Micha 6 ; 8 en spreken van sociale noodzaak; met dat beroep traden zijn een gemeenschap binnen, waarin de goddelijke autoriteit noch van Micha's profetie noch van enig deel der Schrift enige gelding heeft en door het overgrote deel radicaal verworpen wordt.

Indertijd heeft Dr N. H. Hommes in het Gereformeerde Weekblad deze geestesgesteldheid een beginsel-narcose genoemd"); het is gebleken een ernstige beginsel-amputatie te zijn, want al wordt door deze doorbraak-mannen het religieuze inzicht zeker niet waardeloos geacht, ze hebben toch in dit partij-verband de religieuze onderwor-

penheid aan het Woord Gods, als' party, overbodig verklaard, en geven met vrijmoedigheid hun stem aan mannen en vrouwen, die zich voor Jezus Christus, de Heer ook van het politieke leven, niet buigen. Het Evangelie van die Christus is niet norm voor hen. Neen, dit is niet te kras gezegd. Wanneer de Partij van de Arbeid wordt geprezen als de plaats, ,,waar de naaste gediend wordt naar het gebod van dit uur", en voor deze bewering geen ander motief wordt aangegeven dan het eigen gevoelen, het eigen oordeel, of wil men de consciëntie van de mens zelf, dan maakt die mens uit waar en hoe God wordt gediend; dan verabsoluteert hij zijn eigen inzicht, en dit wordt verdedigd door mensen, die ons verwijten, dat wij een gemeenschappelijk politiek program verabsoluteren. Dit nu raakt de kern van het vraagstuk, dat ons bezig houdt, en wij zien hier, dat het socialisme, trots alle desavouëring van het Marxisme, toch in zijn wezen is gelijk gebleven, de natuur aan de genade onttrekt, het politieke en sociale leven isoleert van het leven des geloofs, de religie ondanks alle koerswijziging op het terrein der ,,private zaken" laat, en daarom diametraal staat tegenover onze belijdenis, dat geloof en politiek, ook in, partij-verband, niet te scheiden zijn.

DE OPVATTING VAN KARL BARTH.

Van de Party van de Arbeid via Miskotte en Buskes naar Barth en

zijn ideeën, zoals vooral Dippel ze heeft gepropageerd, is geen lange weg; wel moet ik hier heel voorzichtig zijn, want in de 'dialectische beschouwingen zijn de differentiaties zeer menigvuldig. Ik denk daarbij niet alleen aan het verschil tussen Barth en Brunner èn Gogarten, en ten onzent aan de tegenstellingen, die waar zijn te nemen tussen bv. Haitjema en Van Niïtrlk enerzijds en Dippel en Buskes aan de andere kant, maar ook aan de onderscheiden en contrasterende momenten bij Barth zelf, die, zo zei mij in 1925 een theoloog in Halle: „ewig im Werden begriffen bleibt".

Wat dit laatste betreft begin ik met deze opmerking, dat Barth krachtens de door hem aanvaarde tegenstelling tussen God, Die boven in de hemel is, en ons, die hier op de aarde zijn, tussen het goddelijke en het menselijke, er toe komen moet' om, zoals Berkouwer reeds in 1936 heeft uiteengezet 10), alle vaste, christelijke normen voor het staatkundig leven af te wijzen. De mens wordt voor iedere beslissing in het politieke en sociale leven opgeroepen om te. luisteren naar het actuele spreken Gods en het actuele gebod des Heren. Over dit gebod heeft hij geen beschikking. Hij moet in elke concrete situatie 's Heren bevel actueel horen, en het is hem niet mogelijk om voor tijden de ordinantiën Gods vast te stellen. Daarom kunnen wij niet spreken van geformuleerde beginselen. Daarom is ook een bepaald christelijk program niet op te stellen. Christelijke politiek is niet aanvaardbaar, en wel is de politiek geen

neutraal gebied, wel geldt ook daar das Gebot der Stunde, maar beginselen, vaststaande beginselen kennen we niet. Consekwent moet Barth's transcendentieleer tot de opvatting voeren, dat Christendom en politiek antithetisch, heterogeen zijn, en in zijn vroegere geschriften zijn uitlatingen aan te wijzen, die deze h eterogeniteit duidelijk uitspreken; (Van Ruler erkent dit volmondig in zijn boek Droom en Gestalte) "); het politieke leven is volgens deze uitspraken een kwestie van nuchteren zakelijkheid, van Weltanschauung van vleeselijke soluties", waarbij geen principiële oplossingen te pas komen, en de religie voert ons op andere terreinen. Door die oorspronkelijke Barthiaanse visie zijn velen, ook in ons land bekoord, en ze zijn er nog niet aan ontworsteld, maar bij Barth zelf heeft zich weer een mutatie voltrokken. Ik verwijs naar zijn geschriften: Rechtfertigung und Recht; Gotteserkenntnis und Gottesdlenst, en Christengemeüide und BUrgergeinelnde. het eerste en het laatste resp Nr 1 en 20 van de reeks Theologische Studiën. In deze uitgaven wil Barth een fundering geven van het werelds-, van het staatsrecht In de waarheid van de rechtvaardiging en spreekt hii over de roeping van de Kerk ten opzichte van de Staat Deze Kerkde openbaring van het Koninkrijk Gods om; Barth wil ook op dit standpunt van geen scheppingsordinantiën en natuurrecht weten; hij beziet heel en heel de schepping vanuit Christus en Zijn Kruis, maar

dit verhindert hem niet om in het laatstgenoemde geschrift te spreken van „christelijke politiek", die echter niet statisch vast-van-geval-tot-geval concrete beslissingen. Voor algemene regel, is geen program van algemene richtlijn te geven; deze richting duidelijk moet maken wat de heerschappij Jrzus Christus is en als in spiegelbeeld in de Staat moet overbrengen wat zij van het rijk van Christus verkondigd heeft; dat in deze visie in de christelijke politieke partijen worden afgewezen behoeft geen verder betoog.

Wat is hierin voor ons nu belangrijk ?
Dit, dat Barth in deze beschouwing niet meer een volstrekte heterogeniteit tussen politiek en christendom aanneemt, maar wel sterk op de voorgrond stelt, dat de Staat beschouwd moet worden vanuit de Christus. Ridderbos Jr. heeft dit genoemd een Christo-centrische staatsbeschouwing en een Christocentrische politiek); in die beschouwing wil Barth het Koningschap van Jezus Christus centraal voor heel het leven stellen; de Staat moet een spiegelbeeld zijn van wat in de Kerk van het rijk Gods beleden wordt, en schijnbaar komt hij onze opvatting, waarin we toch ook van Christus' Koningschap willen uitgaan, heel dicht nabij. Maar deze toenadering is in de kern der zaak niet meer dan schijn, want er blijven tussen hem en bv. Dr A. Kuyper, (ik denk bijzonder aan diens werk Pro Rege), en

tussen hem en ons diepgaande verschillen bestaan.
Het eerste verschil is hierin gelegen, dat Barth in zijn beschouwing van de Staat en in zijn waardering van de politiek toch gevangen blijft in een dualisme tussen natuur en genade, tussen Staat en Kerk, tussen politiek en religie; in die natuur, in die Staat straalt voor Barth geen enkel sprankje licht; „die Bürgergemeinde als solche ist geistlich blind und unwissend. Sie hat weder Glauben noch Liebe noch Hoffnung" ; zij is neutraal, heidens, eigenlijk demonisch, en van een algemene openbaring Gods, waarin God Zijn licht laat schijnen in de orde van het menselijk leven, is geen sprake; er zijn geen scheppingsordinantiën; er zijn geen ,,vonkskens" (waarvan Calvijn sprak), er is niet „enig licht der natuur" (Dordtsche Leerregels III en IV Art. 4) ; er is geen gemene gratie; er is alleen maar een Christus en een Koninkrijk Gods, en vanuit dit laatste moet de houding van de christen in de politiek worden bezien. Dit hangt ten nauwste samen met een tweede contrast tussen hem en ons, nl. dat Barth de openbaring Gods verengt. Hij kent God niet anders dan als de God in Jezus Christus. Hij redeneert zó soteriologisch, zó van uit de verlossing uit, (en dit is echt-luthers), dat er voor de schepping, voor de onderhouding en regering van alle dingen geen eigen plaats over blijft, waarom ook heel zijn scheppings-leer in het gedrang komt. In deze visie kan er van een scheppingsordinantie geen sprake zijn, en kan ook wat Paulus schrijft over „het werk der wet geschreven in de harten der heidenen"

(Rom. 2 :14, 15) niet tot zijn recht komen; moeten we loslaten, dat alle gezag van God is en alleen spreken van het Koningschap van Christus; is het ook niet vol te houden, dat er is een regeren bij Gods gratie, en kunnen we de dingen van het staatkundig leven alleen zien in het licht van het kruis en van het koninkrijk der hemelen. Nu schijnt dit laatste ten volle bijbels te zijn. wij kennen God toch niet anders dan in Jezus Christus en er is voor ons geen andere openbaring dan in onze Heiland; ook de belijdenis van de schepping en onderhouding der wereld gaat niet buiten ons christelijk, zaligmakend geloof om, en moet de natuur niet de genade, moet de wereld niet de Kerk dienen? Dit alles stemmen wij als gereformeerde Christenen zeker toe, mits we in de eerste plaats niet vergeten, dat, gelijk ook onze Nederlandse Geloofsbelijdenis zegt, wij God kennen door twee middelen; ten eerste door de schepping, onderhouding en regering der gehele wereld; overmits deze voor onze ogen is als een schoon boek, in hetwelk alle schepselen, grote en kleine, gelijk als letteren zijn, die ons de onzienlijke dingen Gods geven te aanschouwen, namelijk zijn eeuwige kracht en goddeiykheid (Rom. 1 : 20); welke dingen alle genoegzaam zijn om de mensen te overtuigen, en hun alle onschuld te benemen. Ten tweede geeft Hij zichzelve ons nog klaarder en volkomener te kennen door Zijn heilig en goddelijk Woord te weten, zo veel als ons van node is in dit leven,

tot Zijn eer en de zaligheid der Zijnen (Art. II). En daarbij komt, dat en de schepping èn de onderhouding van alle dingen ook een eigen plaats in Gods werken hebben. Deze mogen maar niet zonder meer aan de verlossing worden gesubsumeerd. Ze zijn het goddelijk resultaat van Zijn arbeid, die Hij ook verricht door de Logos, het eeuwige Woord, en al is. het nu volkomen waar, dat zonder het vleesgeworden Woord, zonder de Christus Gods, zonder de bijzondere openbaring, zonder de Schrift „als bril", gelijk Calvin gezegd heeft, wij God niet zouden gekend hebben in Zijn liefde en majesteit, dit doet niets af van het feit, dat er buiten het vleesgeworden Woord, maar wel door het eeuwige Woord, openbaring Gods is, die ook licht verspreidt in deze wereld en welk licht in deze duisternis schijnt. In deze zin mogen we zeggen, dat de schepping, dat de natuur ook een doel in zichzelve heeft, d.i, dat zij er niet alleen is om de herschepping, om de Kerk, om het rijk der hemelen te dienen, maar dat zij ook bestaat om God te prijzen en door haar schoonheid en weelde Zijn deugden te verkondigen.

Er is nog een derde verschilpunt tussen Barth en ons.

IJarth gaat ook uit van een tegenstelling tussen tijd en eeuwigheid, tussen historie en buiten-tijdelijkheid, tussen het begin en einde èn de loop aller dingen; begin en einde worden buiten de historie geplaatst, zodat daardoor reeds het begin, de schepping met haar scheppingsorde haar normerende kracht voor ons leven in de his-

torie verliest: dit verlies wordt nog hierdoor verscherpt, dat Barth overdreven eschatologisch de geschiedenis beziet, en alles bepaald acht door de komst, de volmaakte komst van het koninkrijk der hemelen: we kunnen de wereld alleen verstaan in het licht der parousie. Ook daardoor wordt het begin van alle dingen verwaarloosd. Dat er zulk één begin is, een wereldprincipium, een schepping niet een wonderrijke openbaring Gods komt in deze beschouwing niet tot haar recht; dat er scheppingsordinantiën zijn, waarmee ook Wij te rekenen hebben, niet het minst op het terrein van de staatkunde, vindt in deze structuur geen plaats; hier staat het rechte inzicht in de oorsprong en het wezen van het gezag op het spel en hiermee is gemoeid de houding, die wij, om Gods wille, tegenover de Staat moeten innemen. Barth, en nu noem ik een vierde verschil, sluit in deze houding de gebondenheid aan een politiek program op grond van de Heilige Schrift geheel uit; hij verwerpt, (al heeft hij zelf wel een „hoofdbeginsel"), de trouw aan algemene, precies-gefomuleerde grondlijnen; hij wil alleen weten van de momenteel, actueel-genomen besluiten en dan zó. dat vanuit de komst van het koninkrijk der hemelen de beslissing kan vallen. Er is dus voor hem geen eigen vaststaande rechtsorde, en een hoofdstuk, zoals Calvin schreef in zijn Institutie (deel IV): Over de burgerlijke regeering (vooral § 4) kan bij Barth niet voorkomen; voor hem is er alleen

mogelijkheid voor een reflex van „het Koninkrijk Gods in de Kerk” In het staatkundig leven. De „rechte Kirche” geeft het model aan voor de ,,rechte Staat .

DE AANVAL VAN DIPPEL c.s.

Over Bronner zal ik slechts deze opmerking maken, dat hij aan het natuurlijk leven een eigen legitimatie geeft, los van religie en geloof. van God en Christus, en in zijn beschouwing aan een christelijke politiek en een christelijk politiek beginsel geen plaats geeft; een staatsman moet een goed politicus zijn, meer niet; hij moet de staatsordeningen behartigen naar zijn beste weten, en het gebod Gods zegt hem alleen, dat hij overeenkomstig de natuur der dingen zijn roeping moet vervullen.

Meer aandacht vraagt van ons de critiek van mannen als Dippel, Miskotte, Buskes, Kraemer e.a„ die in hun aanvallen op onze principiële politiek soms feller zijn dan in hun beoordeling van het communisme; deze felheid is te verklaren uit de volgende oorzaken. In de eerste plaats zijn ze allen min of meer beïnvloed door de dialectische theologie, die, zo spreken ze zelf met dankbaarheid, hun ogen weer geopend heeft voor Gods verhevenheid boven ons, voor het transcendentale der goddelijke dingen en voor onze nietigheid en kleinheid tegenover Hem. Deze verandering in visie behoeft ons niet vreemd te zijn. De Vermittelungstheologie, en ook de theologie der

Ethischen ten onzent hadden de ,,vergemeenzaming en het bewust-zijn" van God zóver gedreven, dat er alleen maar aan Zijn immanentie gedacht werd en de glorie van de vrome persoonlijkheid weinig plaats overliet voor de heerlijkheid van Gods' souvereiniteit. Die ..Immanentie-eenzijdigheid" is men moe geworden. Men begeerde weer een God ,,van verre" en een God ,,boven ons". Maar inplaats van terug te keren tot de theologie der Reformatie, tot Calvin, en op politiek terrein tot Groen van Prinsterer, heeft men. m.i. ook uit een zekere Kuyperophobie, de toevlucht genomen tot Barth's theologie en tot zijn consekwenties voor het politieke leven. Men deed dit, ik geef dit grif toe. uit volle overtuiging, maar toch niet zonder de vrees, dat men weer bij Kuyper en Bavinck terecht zou komen. Dit wilde men tot geen prijs. Dit zou de grootste nederlaag zijn, die men lijden kon, en zo hebben we gekregen een oppositie tegen de christelijke politiek, vooral tegen de antirevolutionaire party, die niet nalaat tal van argumenten voor haar afkeer van onze ,.beginselen" bij te brengen.

Het eerste argument is, dat de Heilige Schrift zulke beginselen, zulke vaste richtlijnen niet geeft. Buskes heeft dit reeds in 1934 in het hoofdstuk Nationale Goederen, in De Openbaring der Verborgen-heid, scherp uiteengezet; wat de Schrift geeft is alleen het grote gebod Gods, dat telkens weer actueel gemaakt moet worden, en de

openbaring in Jezus Christus, Die de Heer is van ons leven, en vanuit Wien wij elke dag te handelen hebben. Wel wijst de Schrift ons op ordeningen, die God voor ons leven gegeven heeft, maar wy zijn niet bij machte om deze als beginselen vast te leggen en in onze grondijnen te formuleren; dan zouden wy de wil Gods vooruit weten In elk concreet punt van ons leven, en „wetenden" zijn, die het zonder Gods actuële openbaring kunnen stellen. Waar vinden we in de Schrift de vaste maatstaven, die ons in de zekerheid van onze veiligheid gerust onze weg doen gaan, en ons een polis geven van geestelijke geborgenheid ten opzichte van God en mensen? Daaraan knoopt zich een tweede argument vast, nl. de vrees voor een onchristelijke houding in de hybris, in de hoogmoed, in de eigengerechtigheid, die zulk een bezit van beginselen met zich mee-brengt; al deze programs hebben, zo zegt men, vele Christenen tot ellendige Farizeërs, tot zelfvoldane bezitters, tot verburgerlijkte rijken gemaakt, die er prat op gaan Gods wil precies te weten en de scheidingslijn tussen de mensen met mathematische zekerheid kunnen trekken: ze „hadden en hebben" God. Zijn Woord Zijn wil „in hun zak"; zij weten precies wat christelijk is; zij noemen zich de partij van de levende God, en ze maken zich schuldig aan een snoeverij, die voor God niet bestaan kan. Hij werkt niet on die manier. Hij geeft Zijn wil niet uit handen. Wij hebben niets en moe

ten elk moment alles van Hem krijgen, en Zijn Geest laat de goddelijke dingen niet in ons bezit.

En in de derde plaats voert men ook als bezwaar aan dat wij door
zo met de beginselen om te gaan, de gehele zaak van Staat en
Maatschappij verwereldlijkt, vermenselijkt, verzakelijkt hebben we
hebben de goddelijke mogelijkheden uitgesloten; we hebben alles
willen reguleren: we hebben door onze beginselen grenzen getrokken
en geproclameerd: daar is God; daar werkt God en daar buiten niet we hebben verwaarloosd de belijdenis van Zijn vrijmacht, terwijl wij God toch met kunnen binden; wie zal uitmaken of de Vrijmachtige
god niet meer door school Zijn rijk doet komen, waarin inslaan, dan door onze „christelijke"
school. WIJ moeten van al die banden verlost worden. Wij moeten
het „wagen met het Woord Gods. en met dat Evangelie midden
in de wereld, en in de Partij van de Arbeid en in de neutrale vakorganisatie en in de openbare school gaan staan, en dan verder alles aan hem overlaten. Aan dit alles knoop ik ook nog vast tegenstelling, die Dr Kraemer maakt tussen beginselen en levenshouding. de eerste leiden zo zegt hij tot intellectualistische gebondenheid aan evidentiele beslissingen meebrengende, niet star. Deze tegenstelling is even onzuiver als het bovengenoemde appel op Gods vrijmacht. een onzuiverheid die het gevolg is van een geheel verkeerde beschouwing over het verband tussen geest en woord. Zeker, de Geest en met dat Woord hebben wij te rekenen, ook met de regelen voor opvoeding en onderwijs, voor politiek en social gedraging. Deze hoorzaamheid aan Christus niet uit en doen niet te kort aan de ontmoedigheid, waarin we altijd weer moeten bidden, maak ons, Heere, Uw wegen door Uw Geest en Woord bekend.

VAN RHLER.

De tekening der opponenten kan ik niet besluiten zonder enkele regelen te wiiden aan de werkwaardige visie van Dr. A. A van Ruler, die

in de theologische wereld een eigen plaats inneneemt. Hij is in het begin wel onder invloed van Barth geweest, maar door Barth heengeworsteld en toen gekomen tot en theorcratische staatsopvatting die reeds Hoedenmaker in principe verdedigg had. Eingenlijk kan men Van Rulers theocratische beschouwingen voor een deel terugleiden tot opvattingen, die ten tijde van en vlak na de Reformatie door Gereformeerden gehuidigd werden over verhoudingen van Staat en Kerk, van overheid en religie deze opvattingen steunden op wat va Juda, mededeelt, en de weerslag van deze theocratische visie, die ook aan Calvijn niet vreemd was, vinden we zeker in het onveranderde Art. 36 van onze Nederl. Geloofsbelijdenis,. Wel denken de gereformeerde vader en Van Ruler lang niet

in alles gelijk; er is bij enige verwantschap ook groot verschil; het onderscheid ligt hierin, dat onze vaderen zeker niet het politieke als het eigenlijke beschouwd hebben, maar er is een zekere affiniteit, die we niet mogen verzwijgen.

En in die affiniteit ligt opgesloten de erkenning van het nauwe verband tussen christendom en politiek. Van Ruler ziet die betekenis zelfs primair. Het is onchristelijk deze waarde secundair of op één lijn te beschouwen met de betekenis van het geloof en het Evangelie voor de cultuur en voor de maatschappij. Het politieke is het eigenlijke. ,,Daaromheen staan het sociale, het wetenschappelijke, het aesthetische en het zedelijke in de existentie. Daaromheen staan ook de gemeenschap der heiligen en het persoonlijke van de bevinding, want de Kerk is er ter wille van den Staat en een mensch leert God kennen, opdat hij weet zou hebben van den staat als afspiegeling en uitbeelding aan het komende rijk. Het punt, waar alles op gericht staat, de spil, waar alles om draait, is het politieke. De

politiek is het elgenlijke, waar het in het Christendom om te doen is". God wil dus hier op aarde Zijn godsregering, zoals in het O.T., wat voor Van Ruler het beslissend Bijbeldeel is, en nu moet de Kerk, de volkskerk helpen om dat te realiseren. We moeten dus niet hebben de ethische opvatting van bv. Van der Brugghen, die de nadruk er op "legde, dat het Evangelie moet resoneren in de overtuiging van het volk, en onze enige taak is de beïnvloeding van de publieke opinie in ethische zin"); we verwerpen ook de mystieke opvatting van Kuyper, die het zwaartepunt heeft gelegd in het herboren hart van de enkeling, en ,,de golfstroom van dat herboren leven in het nationale leven (blz. 217); alleen juist is, wat Van Ruler noemt de visionalr-profetische opvatting van Groen van Prinsterer, die geen menseiyk intermediair voor de staatkundige betekenis van Gods Woord heeft gezocht, maar het enige intermediair dat er van Godswege is, nl. de prediking en de belijdenis der Kerk, als eis heeft gesteld; die dienst der Kerk is door Kuyper buiten de deur gezet, en daar moeten we weer heen. Hier heeft de Kerk een taak en zij is waarachtig volkskerk, wanneer zij voor de Staat, voor de rijksbedoelingen Gods met de volkeren der aarde en met hun culturen de ogen open houdt en de boodschap Gods brengt. Niet vastgelegd in principes maar het levende Woord Gods. En dan zullen er in den nood der werkelijkheid nog wel partijen nodig zijn. Van Ruler heeft zelfs in '46 de Protest-Unie mee opgericht, en zij had ook een politiek

program, maar.... toch, de eigenlijk principiële boodschap komt aan de Kerk toe, en alle christelijke organisatie is in de grond een verdringing: de principiële politiek behoort tot het apostolaat, dat op zyn beurt weer het wezen der Kerk uitmaakt.

GEEN DUALISME TUSSEN NATUUR EN GENADE.
GODS SCHEPPINGSORDENINGEN.

Na deze brede tekening van de verschillende meningen, die zich in onderscheiden sterkte van oppositie tegen ons stellen, wil ik positief in enkele punten uiteenzetten, hoe naar onze overtuiging de vraag naar de mogelijkheid en de waarde der beginselen moet beantwoord worden. Ik begin dan met op grond van de Heilige Schrift af te wijzen elke theologische beschouwing en elke politieke visie, die uitgaat van een dualisme tussen natuur en genade. Hetzij deze contrastering in roomse vorm. dat is de vorm van het supra-naturele tegenover het naturele, zich manifesteert; hetzij zij de spiritualistl-sche-doperse gestalte aanneemt; hetzij ze in pelagiaans-humanistische zin gepropageerd wordt; hetzij ze dialectisch-irrationeel haar moderne formulering vindt, wij moeten deze fundamentele dwaling naar alle fronten scherp bestrijden, omdat ze tekort doet aan wat Gods Woord ons over de schepping en de natuur leert. Dit Woord des Heeren, dat met de schepping aller dingen, in Gen, 1 begint, en hier de grondslag aangeeft voor het evangelie in Joh, 3 ; 16, predikt

ons, dat ook de natuur een creatie Gods is; ook deze stoffelijke wereld is het werk Zijner handen; ook de cultuur is Zijn gave en opdracht en Hij formeerde de samenleving der mensen; heel die wereld is Zijn maaksel en gebied, en omdat Hij niet laat varen de werken Zijner handen, heeft Hij, ondanks onze val, deze wereld vastgehouden en zó liefgehad, dat Hij Zijn eengeboren Zoon gaf tot Behouder, In deze belijdenis moeten wij, wanneer het over de beginselen gaat, ons uitgangspunt nemen, want alleen in dit licht zien wij, dat God, Die formeert en regeert, voor ons mensenleven Zijn |

ordeningen gegeven heeft, — neen niet pas bij het kruis maar reeds in de aanvang van onzo historie en dat Hjj, omdat Hij reddend werkt, deze ordeningen ook handhaaft. Ik noem hier slechts het koningschap van de mens, het gezag van de ene mens over de ander, het huwelijk, de innige relatie van man en vrouw, het gezin, onze samenleving en levensverbanden, de verhouding van de mens tot het stoffelijk goed, onze arbeid, onze cultuurtaak, en al deze dingen zijn niet pas in de genade gegeven, al worden ze door Gods algemene genade bewaard, maar in de schepping reeds geschonken en hebben daarom ook hun eigen betekenis. Ze dienen wel de kerk, maar ze bezitten afgezien van de kerk een eigen, door God gestelde waarde, die we geen ogenblik mogen voorbijzien, en die levensvrucht draagt, wanneer al deze „gaven Gods" beheerst worden door en gebruikt binnen de grenzen van Zijn ordinantiën.

In die zin nu durven wij van scheppingsordinantiën te spreken.

Deze zijn niet door Kuyper verzonnen en door ons verder ,,opgekweekt", maar worden in de Heilige Schrift, zoals we straks nog nader zullen zien, geopenbaard, want waar God een wereld schept met zoveel variaties geeft Hij terstond zijn heilige ordeningen, wier regiment het heil der wereld is.

Maar hieraan moet terstond iets anders worden toegevoegd.
We kunnen de scheppingsordinantiën niet zien én niet waarderen, I wanneer we tegelijk geen oog hebben voor Gods genade, die door onze zonden heen deze wereld nog laat z|jn, die ze is. Zeker, ik stem terstond toe, dat God deze wereld niet loslaat en haar ordeningen niet prijsgeeft omdat Hij de souvereine God is, de onveranderlijke God, Die om Zijns Zelfs wil, om Zijn eigen glorie Zijn maaksel niet kan loslaten, zodat het niet meer is. Maar wij moeten daarbij ons haasten om even zeker te belijden, dat deze wereld een wereld is ,.verloren in schuld"; dat de mens door zijn val zondaar en onwaardige is geworden, en dat om zijnentwil het schepsel, dat is zo algemeen mogelijk het creatuur, naar Paulus woord in Romeinen 8 :20 der ijdelheid, der nietigheid, der nietswaardigheid onderworpen is. Het is ook niets waard en zal niets waard zijn, wanneer God niet tegenover onze zonde Zijn genade stelt en met die genade de vloek over de aarde doorbreekt. Het is hier de plaats niet om diep op' het vraagstuk der gemene gratie in te gaan"); ik moge er alleen

dit van zeggen, dat, of men nu de naam genade of gunst verkiest, men steeds te doen heeft met Gods barmhartigheid en lankmoedigheid jegens een gevallen wereld, en dat die gunst of genade Gods in deze wereld onderscheiden werkt. Men moge dan bezwaar hebben tegen een z.g.n. twee-terreinen-leer, welke bezwaren ik voor het grootste gedeelte toestem, men zal niet kunnen ontkennen, dat Gods gratie zich anders openbaart in de zondaar, die tot bekering komt, dan in het koren, dat uit de aarde opwast, en anders in de Kerk dan in de Staat. Welnu, het is door deze laatst-bedoelde werking van Gods genade, dat de natuurweldaden niet vernietigd maar in stand gebleven zijn, en dat God daarin de weg baant voor Zijn algemene openbaring, die de hemelen Gods eer doet vertellen, die in het leven der mensen* orde en recht mogelijk maakt, die in de historie Z|jn wegen trekt, en in 't hart der mensen het werk van Z|jn wet schrijft. Door die openbaring Gods nu is het mogeiyk, dat Zijn ordeningen, in de schepping neergelegd, (ik heb reeds even enkele genoemd) ook voor ons haar geldigheid behouden en door ons gekend worden. Zelfs buiten de Schrift en de Christus om.

Gods ordeningen worden niet alleen uit de Schriftuur en uit het vleesgeworden Woord verstaan.

Dit Is één van de dwalingen van deze tijd, die te danken zijn aan de vrees voor een of andere natuurlijke theologie, waarvan we als

Calvinisten niets moeten hebben. Maar deze vrees mag ons geen ogenblik remmen in de belijdenis (Nederl. Geloofsbel. Art, 2), dat wat God kennen door twee middelen, en eerst door de schepping, onderhouding en regering der gehele wereld; die vrees mag ons ook niet verhinderen, om, gelijk ik reeds opmerkte, nog voor onze rekening te nemen wat de Dordtsche Canones uitspreken over het natuurlijk licht en Calvyn de vonkskens der religie noemde. Deze vrees voert zelfs tot ongehoorzaamheid aan de Schriften wanneer we om harentwege niet zouden buigen voor wat de apostel Paulus in Lystre heeft gepredikt over de goedheid Gods, waarin Hij Zich niet onbetuigd heeft gelaten; voor wat hij in Athene heeft gezegd: opdat zij den Heere zouden zoeken of zij Hem Immers tasten en vinden mochten; hoewel Hij niet ver is van een legelijk van ons (17 : 29), en voor wat hij schrijft in de brief aan de Romeinen; want Zijn onzienlijke dingen worden van de schepping der wereld aan uit de schepselen werstaan en doorzién, beide Zyn eeuwige kraebt en goddelijkheid, opdat zij niet te verontschuldigen zouden zijn (1 : 20) — en: de heidenen, die de wet niet hebben, doen van nature de dingen, die der wet zijn, — als die betonen het werk der wet geschreven in bun harten (2 ; 14, 15).

Hieraan moet met spoed iets worden toegevoegd.

Al is het ook, dat de hemelen Gods eer vertellen, en de heidenen van nature de dingen doen die der wet zijn, en al zijn er scheppingsordinantiën vóór dat de Schrift tot stand kwam, de zuivere kennis

van Gods Wet en de rechte verkondiging van Zijn eer is alleen mogelijk, wanneer we zien door ,,de bril van het Woord"; indien we in de Schrift Gods ordeningen lezen, en wanneer we dat alles doen door het christelijke geloof, tot welks inhoud niet alleen de kennis van Christus' heilswerk behoort maar ook de kennis van God de Vader en onze schepping en onderhouding. Hierin ligt m.i. het eerste aanrakingspunt tussen politiek en geloof, omdat we alleen door het geloof verstaan wat God ook voor het staatsleven van ons wil, en wat Hij over de verhouding van vorsten en onderdanen, niet het minst in de relatie tot Hem, heeft geopenbaard. Dit krijgt in het N.T. nog een bijzondere kleur en gestalte. We zien daar Jezus met eer en heerlijkheid gekroond. Patmos' ziener aanschouwt Hem, het Lam, dat voor ons geslacht is, in de troon Gods. Hij opent het boek met de zeven zegelen. Hem is gegeven alle macht in de hemel en op de aarde. Terwijl in Efrata's veld de engelen alleen zongen: Eer aan God in de hoogste hemelen, jubelt de hemel: de heerlijkheid onze God en het Lam, en wij mogen thans het wereldbestuur en de wereldorde niet beschouwen bulten de Christus om, wat iets anders is dan dat er zonder Hem als het vleesgeworden Woord geen openbaring Gods zou zijn. Christus voert ons juist tot de openbaring in de schepping terug. Omdat Hij de Herscheppen is leidt Hij ons tot de schepping, die door Hem en in Hem als het eeuwige Woord haar ontstaan en bestaan heeft, en Jezus Christus handhaaft

deze goddelijke maaksels in hun eigen waarde, De natuur mag zeker niet over de genade heersen maar evenmin in de genade „opgeslorpt" worden, en er is geen zuivere visie op het Koninkrijk Gods mogelijk, als we niet bij het begin beginnen, Johannes doet dit in de proloog van zijn Evangelie: Paulus gaat in Coloss. 1 tot de schepping terug, en het moet ons telkens weer treffen, dat de eerste lofzang, die Johannes op Patmos uit de open hemel hoort klinken, is: Want Gij hebt alle dingen geschapen en door Uw zijn zij, en zijn zij geschapen (Openb, 4 : H),

WAT ZIJN BEGINSELEN?

Heeft dit alles iets met onze beginselen te maken?

Ja, want onder de beginselen verstaan wij de grondlijnen voor ons denken en doen, gelijk God deze in Zijn Woord heeft geopenbaard. Niet, dat dit reeds in het woord beginsel opgesloten ligt, want beginselen zijn oorspronkelijk in de klassieke wijsbegeerte niets anders dan de algemene uitgangspunten van ons denken. Wij komen met al onze redeneringen eindelijk tot theses, tot stellingen, die niet meer kunnen bewezen worden, en zij vormen de grondslag, waarop onze bewijsvoering rust. Beginselen zijn dus grondwaarheden, en in het kader van de christelijke religie en van het christelijk geloof, de ordeningen, die in het Woord des Heeren ons zijn meegedeeld en die

we mogen kennen en in onze woorden weergeven; als dit laatste niet mogelijk was, zou geen Christen belijder en geen Kerk belijdende kerk kunnen zijn.

Mits we vooral op dit punt het karakter der openbaring scherp zien. Het staat niet z6, dat het Woord des Heeren een „systeem", een program, een afgesloten geheel, een staatsorde, een sociale wetgeving in principiële zin, een bepaalde regeringsvorm aan ons geeft of voorschrijft: het doet dit evenmin als de Schrift een dogmatiek of een ethiek aan de theologen biedt: de Schrift geeft slechts de stof. het materiaal voor zulk een dogmatiek en zulk een program, en ... dit alles is door de antl-revolutionaire party ook zonder enige reserve erkend. Zij heeft nooit de pretentie gevoerd, dat haar program van beginselen linla recta uit de Schrift was af te lezen, en evenmin, dat zij in ieder concreet geval in het Woord Gods precies zou aangewezen vinden, wat ons in het politieke leven te doen staat. Haar beroep op het Woord Gods Is nooit een mechanisch appèl geweest op een Juistpassende uitspraak, die voor deze actuele situatie

gegeven zou zijn, maar steeds een terugvallen met de praktijk van het staatkundig leven op de goddelijke richtlijnen ook voor dit terrein van ons leven.

Zó heeft ook Kuyper Sr. over de beginselen gesproken. Hij heeft

(o.a. in de Gemene Gratie) m.i. overtuigend aangetoond, dat er beginselen zijn voor het staatkundig leven: dat deze „beginselen" wijder zijn dan de kerkelijke belijdenis, waarom hij voor de wetenschappen buiten de theologie liever van beginselen sprak, zo ook voor de staatkunde: hiertegen is wel aangevoerd, dat de beginselen dan min of meer onbepaald zijn, in tegenstelling met de belijdenis, die door de Kerk wordt uitgesproken, en dit is tot op zekere hoogte waar, maar het is scherp gezien om dit onderscheid tussen kerkelijkbelijden en ,,beginselen" te maken: de belijdenis kan niet alles in zich opnemen, terwijl de beginselen zich over velerlei terrein kunnen uitstrekken, al zal daarbij altijd weer de vraag naar voren komen, wat wij in een bepaald geval en in ieder onderdeel van de politieke praxis doen moeten. Dit maakt de Bijbel niet uit. Hij is geen Handboek om bij alle voorkomende gevallen op te slaan. We weten niet op elk punt tot in finesses hoe het naar Gods wil moet. We zullen ook in de politiek moeten „beproeven, welke de goede en welbehagelijke en volmaakte U van God zij. (Rom. 12 : 2), en dit beproeven vraagt geloofsinspanning, eist een nauw leven met God, veronderstelt een dagelijks verkeer met de Schrift en drijft telkens tot het gebed. Deze beproeving en deze belijdenis kost strijd, veel strijd ook, en de Christen, zo heeft Lobman gezegd in zijn nog-actueel geschrift over Partij of Beginsel, is ook op politiek terrein meer tot belijdenis van beginselen dan tot heersen geroepen: hem is door God opgedragen de belijdenis van Zijn naam en de strijd voor hetgeen zijn

Woord eist i8)_

Hoe doen we dit nu?

Hoe wordt Gods naam door ons beleden?

Door ons persoonlijk en door ons als kerk van Christus, of om het duidelijker te zeggen, door Christus' „leger op aard" in de kerkgemeenschap en door de dienst der ambten, èn In het leven der enkelingen en het verband der onderlinge gemeenschappen, die zich op verschillend terrein, door de strijd gedrongen, gevormd hebben.

Het eerste gaat natuurlijk voorop.

Christus' kerk, ik denk hierbij speciaal aan de geïnstitueerde kerk, is gesteld tot pilaar en vastigheid der waarheid, en strict genomen komt haar alleen de belijdenis-taak toe: zij heeft door Christus' autorisatie de profetische roeping en de profetische macht om de waarheid Gods zich in te denken, door haar gelovige reflexie, daarbij gesteund door de wetenschap, in zich op te nemen, en ze dan door een aan alle speculatieve constructie gespeende reproductie weer te geven, uit te spreken, te belijden in haar dogma, waarin zij met gezag optreedt, al is er van de confessie altijd appèl op het Woord Gods mogelijk. Deze belijdenis raakt ook de politiek. Al willen we kerk en politiek streng onderscheiden en al zijn we, soms wat al te, benauwd voor een vermenging: al moet naar onze overtuiging een Confessie zich er voor wachten zich uit te spreken over de taak en

de arbeid der overheid, de kerk mag in haar Woorddienst de politiek niet buitensluiten. Deze politiek, zo schreef ik een tiental jaren geleden in Kerk en Politiek, „bemoeit zich immers niet alleen met de practische vragen maar begint met de theoretische, de principiële, de richtingaangevende kwesties, en juist in die beginselen, in die uitgangspunten voor ons denken en zijn, spreekt de Kerk haar machtig woord. Die beginselen, en we hebben hier gelijk vanzelf spreekt, te doen met de primaire beginselen), liggen uitgedrukt in het Woord Gods en zijn daaruit op te delven. Die beginselen raken de ordinantiën Gods voor de verhouding van overheid en volk en bovenal voor de relatie van beiden tegenover Hem, Die de Potentaat der potentaten is. Die beginselen, en we zeggen dit met grote nadruk om de schijn te vermijden, alsof we de afgeleide richtlijnen door de kerk willen laten aangeven, zijn de normen van de Wet des Heeren, en... wat heeft de kerk anders te doen dan dit Woord Gods te ontvouwen en te boodschappen en deze wet te prediken, Zondag aan Zondag in haar eredienst, en niet minder duidelijk uit te spreken in haar Confessie, waarin zij belijdenis doet van haar geloof? De kerk predikt dus in haar Woorddienst ook de hoofdbeginselen voor de politiek; zij verkondigt wat de bron en het karakter van alle gezag is; zij belijdt de souvereiniteit Gods, waaraan alle aardse macht onderworpen is; zij brengt de boodschap van Christus' Koningschap voor

geheel het mensenleven; zij waarschuwt tegen alle staats- en mens-vergoding evenals Zij zelve te waken heeft tegen elke verwereldlij-king in politieke zin). Met die arbeid der kerk heeft de politiek te rekenen, d.w.z., wanneer de kerkleden in ,,staatkundig verband samenkomen", en voor de steiatkunde willen naspreken, wat Gods Woord ons duidelijk leert, hebben zij te luisteren naar wat de kerk belijdt, mogen zij als leden der kerk zich van hun eigen confessie niet losmaken, maar hebben ze ook tegelijk de volle vrijheid om als politieke gemeenschap, in overeenstemming met de kerk-belijdenis, in eigen woorden uit te drukken, wat naar hun mening Gods ordi-nantiën zijn voor het staatkundig leven, zoals de Anti-revolutionaire Partij dit gedaan heeft in art. 3-5 van haar Program van beginse-len. Ik kom op dit alles nog terug, wanneer ik aan het slot de vraag bespreek, of, wat thans de partij doet, niet naar de voorslag van Van Ruler aan de kerk moet worden overgelaten en overgedragen: ik heb hier even de verhouding kerk - politieke organisatie genoemd, omdat het over de formulering der beginselen ging, en wij de vrijheid en roeping van de christelijke partijen om met een eigen beginsel-program voor de dag te komen met alle kracht moeten vasthouden.

PRIMAIRE EN SECUNDAIRE BEGINSELEN.

Mits we hierbij enkele gewichtige punten niet vergeten.
Het eerste is, dat we ons helder hiervan rekenschap geven wat wij op politiek terrein onder beginselen te verstaan hebben. Anema beantwoordde in 1921 in zijn reeds eerder genoemd geschrift: Onze tijd en roeping, deze vraag aldus: Principes of beginselen zijn richtsnoeren van menselijk handelen. Wij trachten in zulke regelen voor menselijke gedragingen zo nauwkeurig mogelijk de wil Gods of, nog juister, de ordinantiën Gods te formuleren, zoals ons die in natuur en Schrift zijn geopenbaard. Maar wij weten allen, dat dit niet zo gemakkelijk is, omdat maar zelden op ontwijfelbare wijze en onmiddelijk zulke beginselen voor het grijpen liggen. Anema spreekt dan eerst over het ontstaan van een beginsel; dit heeft evenals een kerkelijke belijdenis, een historisch proces, en hij poneert vervolgens dat een beginsel om beginsel te zijn aan drie eisen moet voldoen : het moet verstandelijk juist zijn, het moet ons gevoel bevredigen en er moet practisch mee kunnen gewerkt worden op een wijze, die metterdaad de zaak van Gods Koninkrijk bevordert. Hij haalt dan enkele voorbeelden aan; art, 36, de slavernij, de bemoeienis van de overheid met het maatschappelijk leven; het renteverbod; de overheid en de armenzorg, en Anema wijst er dan op, dat men niet te gauw moet zeggen, dat iets een beginsel is; het Intuïtieve leven van een volk, hoe fijngevoelig en, zo voeg ik er aantoe, hoe gelovig ook, is voor dwaling vatbaar, en de samenwerking van gelovig nadenken, en

vrome intuïtie en corrigerende praktijk is voor de constatering en handhaving der beginselen levensvereiste. Ik wil me hierbij graag aansluiten wanneer ik slechts het onderscheid tussen wat we primaire en secundaire beginselen noemen heel scherp op de voorgrond mag stellen. M.i. is dit onderscheid in de loop der ontwikkeling wel eens te veel uit het oog verloren en zijn afgeleide „beginselen", die ter nauwernood deze schone en zwaargeladen naam mochten dragen, in één adem genoemd met grondprincipiën. als b.v. dat van de volstrekte souvereiniteit Gods voor heet het leven. Dit heeft verwarring gewekt. Dit heeft ook, toen tal van deze afgeleide principia moesten worden prijsgegeven, de vraag doen rijzen; hebben we niet teveel beginselen gefabriceerd? Dit heeft de liefde tot en de eerbied voor een principiële politiek niet versterkt maar geschaad, en daarom moeten we met dit woord beginselen zeer voorzichtig zijn.
Ik zou het liefst de naam beginselen alleen willen gebruiken voor de primaire beginselen, en voor de secundaire een minder zwaar woord, . als b.v. politieke richtlijnen, om duidelijk te doen uitkomen, dat we met tweeërlei bezig zijn. Liever zou Ik voor het eerste niet verkiezen de naam van „politieke geloofsbelijdenis'', omdat wij dan te sterk de taal der kerk spreken; we kunnen best de naam: beginselprogram, houden, wanneer het dan ook een program is van duidelijk In de Schrift aanwijsbare beginselen.

En die zijn er.
Ondanks alle bezwaren van dialektische zijde.
Dat de overheid regeert bij Gods gratie; dat alle macht van God is; dat zij Hem is onderworpen; dat zij het zwaard niet tevergeefs draagt; dat de rustdag moet worden gevierd; dat het huwelijk een instelling Gods is; dat de heiligheid van het huwelijk ten volle moet gehandhaafd worden: dat de arbeider zijn loon waardig Is; dat de overheden zijn de schilden der aarde; dat èn leven èn eigendom op bescherming recht hebben, enz., enz,, — zijn alle primaire ordeningen Gods voor ons leven, die wij door het geloof hebben te aanvaarden en door de liefde mogen gehoorzamen; een party, die deze ordinantiën Gods in haar program belegt, doet niets anders dan zich met haar leven en actie onderwerpen aan de Schrift, en proclameert voor al haar geledingen, dat er In al deze levensverhoudingen een hoogste appèl is op het Woord des Heeren; een appèl, dat een der kenmerken vormt van een waarachtigchristelijke partij, en een appèl, dat geen Christen ooit mag loslaten.
Maar het partijprogram houdt principieel meer in.
Het deduceert ook uit de genoemde grondprincipia, die Ik geheel afzonderlijk zou willen stellen, tot bepaalde gedragslijnen, die het, met een afgeleid beroep op Gods Woord meent te kunnen verdedigen.

En hier breken de moeilijkheden los.
Ik beweer niet, dat deze er niet bij het eerste punt zijn, want, zodra

we Gods ordinantiën in de natuur en in de Schrift geopenbaard, (ik onderstreep met opzet het woord natuur om mij niet tot de Schrift te beperken) willen formuleren, zullen we bemerken, dat we enerzijds te worstelen hebben met ons gebrekkig kennen en profeteren ten dele, en anderzijds, dat we volop kinderen zijn van onze tijd. Die formuleringen zijn historisch bepaald. Beginselen zijn in hun belijdenis door ons ook gedateerd, hoe verstrekkend ze mogen zijn. We kunnen bv. over het Koningschap van Christus niet spreken zonder ons oog te richten op de actuele toestand van Kerk en Staat. — en daarom reeds is het opstellen van een echt-principieel partijprogram moeilijk, hoe rijk ook dit werk is. Maar de bezwaren stormen aan, wanneer we op een lager plan komen en we te doen krijgen met de zgn. afgeleide beginselen. Dan doemen de gevaren op. Dan kunnen principia geproclameerd worden, die later niet meer als zodanig erkend worden, en we hebben al heel wat laten varen wat vroeger, en met geloofsovertuiging, als beginsel, als heilig beginsel zelfs, verdedigd is. Ik denk aan het algemene vrouwenkiesrecht, dat wij hebben aanvaard en vroeger de wrange vrucht van een onchristelijke emancipatie genoemd werd; ik noem ook de leerplicht, die in 1899 principieel on-

aanvaardbaar werd geacht en nu even lustig wordt begeerd en bepleit (zij het niet door allen): ik wijs op zoveel wat in de scholen aan medische bijstand en schoolvoeding enz. gebeurt, op de vaccinatie, op de loterijen, en waar we voor deze werkelijkheid staan, moeten we toch voorzichtig zijn met ,,beginselen", zij het ook secundaire beginselen, af te kondigen. Willen we de spotters met onze principiële politiek en de vijanden van onze christelijke partijen veel wind uit de zeilen nemen, dan zullen wij op het terrein van de principiën behoedzaam te werk gaan; we zullen ons wachten voor een beginsel-fabricage, die weinig ernst verraadt; we hebben ons te verzetten tegen elk vals traditionalisme en voor een noodzakelijke vernieuwing niet bevreesd te zijn; we moeten het aandurven critisch te wezen, gelovig-critisch, bijbels-critisch tegen onszelf, en de loutering te ondergaan, die God zendt en werkt door Zijn Geest. Wanneer zo het ambt der gelovigen in ons partijleven werkt zullen we om een wacht voor onze lippen smeken en in ons belijden de deuren van onze mond behoeden, opdat geen onbedachtzaam woord ons ontglippe, maar we zullen tegelijk ook willen spreken en niet zwijgen, als het aankomt op de strijd voor Gods eer.

En mag ik voor dit spreken en niet-zwijgen alle aandacht vragen.

We kunnen wel schimpen op de oude generatie, die met het woord beginselen erg kwistig was, en ons wijze hoofd schudden over de

verouderde ideeën, bv. dat de Tweede Kamer enkel en alleen bij de overheid heeft op te komen voor de volksvrijheden, maar.... die ouden spraken dan toch; ze durfden te zeggen: zo zien wij dat het moet; zij hadden de geloofsmoed om in het politieke leven vaste lijnen te trekken, ja in veel zwakheid, en ze hebben zich ook wel eens vergist, maar zij wisten, in alle ernst wat zij wilden, en vormden een stoer geslacht, dat gevochten en geleden heeft, beter en meer dan wij.

Ook wij moeten spreken.

Ook wij mogen niet zwijgen.

We staan in het politieke leven voor geweldige beslissingen en voor deze situaties moeten er richtlijnen getrokken worden; in geestesverband met onze grondprincipiën; niet los van de historie, al durven wil de correctie aan; met een open oog voor de noden en de veel bangere gevaren van deze tijd, — en omdat we dit weten, gaan we aan het werk; met Gods Wet voor ogen; in het diepe besef van onze zwakheid: willende luisteren naar Zijn stem; zoekende naar de juiste weg; en neen, dan leggen wij het door God gewilde niet vast in onze formules, alsof wij Gods wil kunnen binden, maar die wil bindt ons; we zeggen; dit is onze overtuiging; een overtuiging die bepaald wordt door onze gelovige bezinning op Gods Woord, en door de historie van gisteren en eergisteren en door de herinnering aan het

verleden, en zo worstelen we om voor het politieke leven de rechte weg te vinden en te bewandelen. Zou dit hoogmoed wezen? Ik zie het zo niet. Het is wel vreemd, dat dezelfden, die ons van hybris beschuldigen, op deze wijze met het wetwoord durven omspringen, dat niet de vloek in de eerste plaats maar het gebruik van het woord christeljjk de ontheiliging is van het derde wetswoord, alsof zij te beschikken hebben over de toepassing van dit gebod.

GEEN TEGENSTELLING TUSSEN GEBONDENHEID
AAN BEGINSELEN EN LEVEN VIT CHRISTUS.
KERK EN PARTIJ.

Dat is het „principiële" werk van onze antirevolutionaire partij.
Een arbeid, die veel Schriftonderzoek en veel historische studie vordert, en tegelijk de eis stelt om deze tijd te verstaan.
Een arbeid, die broodnodig is, zal het goud van ons christelijk partij-wezen niet verdonkeren en zullen we niet ondergaan in vervlakking en levensverzakelijking.
Een arbeid, waarbij we ons niet moeten laten afschrikken door allerlei schijnvrome bestrijdingen, die ook in onze kringen helaas weerklank vinden, en bij sommigen instemming ontmoeten, omdat ze ’t „gekleed" vinden aan deze arbeid mee te doen. Ik denk hier met name aan de tegenstelling, die in de Barthiaanse bestrijding, en

dan tegen ons, gemaakt wordt tussen het gelovige „leven uit Christus” en „de gebondenheid aan de beginselen": ik zal nu maar zwijgen over de theologische motieven, die achter deze tegenstelling zitten en me alleen hierbij bepalen, dat dit schijnbaar vroom-klinkende contrast niet bijbels is. Zeker, het kan gebeuren en het gebeurt, dat mensen veel over beginselen spreken en een geestelijke beroerte krijgen, wanneer een bepaald principe wordt losgelaten, maar toch geestelijk dood-arm zijn, omdat Christus te zwak in hen leeft; ik ontken dit niet doch.... er zijn ook andere defecten.

Er zijn Farizeërs, die danken dat ze geen tollenaars zijn, maar tegenwoordig nog meer boetvaardige tollenaars, die danken dat ze geen Farizeërs zijn, en naar zulke déraillementen moet men het anti-revolutionaire leven niet afmeten. Tussen Christus en Gods ordeningen, die wij belijden in onze beginselen, is geen tegenstelling; Christus heeft èn de wet èn de profeten vervuld, Hij heeft ook Gods wet voor ons verklaard, en de openbaring des Vaders doen voortgaan; Hij heeft gesproken over overheid en huwelijk, over gezin en samenleving, over voedsel en deksel, over de volkeren en de enkelingen, en Hij is ook In dit opzicht het licht der wereld; Hij grijpt daarin terug op het O.T.; zijn apostelen hebben zijn boodschap doorgegeven en verklaard, en Romeinen 13 is wel een van de fundamentele ordeningen, die Christus door het apostolaat aan ons geeft. En evenmin als we weten willen van een tegenstelling tussen

het leven uit Christus en het leven uit de beginselen, zo protesteren we ook tegen het verwijt alsof ons belijden van die beginselen in tegenstelling zou zijn met de ootmoedige onderworpenheid aan het Woord Gods. Men spreekt dan van hoogmoed. Het is, zo zegt men, hybris, wanneer wij durven zeggen: dit is het beginsel naar Gods Woord en enkele van deze uitspraken bundelen in een program. Maar diezelfde theologie, die ons dit verwijt, voert de pretentie, dat elk moment, hic et nunc, het in schrift uitgedrukte woord Gods Woord, Gods bevel voor ons moet worden door ons; het is dus Gods bevel niet; die Bijbelwoorden zijn des Heren ordinantiën niet; het zijn voor de vorm wel wetswoorden maar geen actuele geboden, doch zij worden het voor ons door ons leven uit Christus, evenals de verkondiging niet het Woord Gods brengt, (dat zou te verwaten zijn) maar voor het Woord des Konings Raum schafft, de baan vrijmaakt; m.a.w. de H.S. moet Woord Gods worden door ons, en ,... is dit niet een vorm van verwatenheid? Wat wij willen, wat wij gelovig begeren is te luisteren naar de Schrift; te horen wat de Geest Gods ons zegt over het staatkundig leven, dat door het geloof te aanvaarden, en in onze woorden uit te drukken; daarvoor heeft God .ons het verstand gegeven, en zeker, we zullen dit met alle ootmoed en voorzichtigheid doen en sober naspreken wat de Heere in Zijn Woord ons openbaart, maar we doen dat in de blijde belijdenis:

Uw inzettingen zijn mij gezangen ter plaatse mijner vreemdelingschappen.
Maar nu is er nog een vraag.
Is dit alles niet de taak van de kerk?
Zijn aan haar niet de woorden Gods toevertrouwd?
Mogen we als politieke partij een deel van haar roeping aan ons trekken, en gaat het aan om buiten haar om, d.1. niet in direct verband met haar, van beginselen te spreken en zelfs beginselen te proclameren ?
Heeft Van Ruler niet gelijk en allen, die in onze tijd beweren, dat de partij en de organisatie de kerk hebben verdrongen, en dat het haar taak is in deze wereld op te treden met het Woord Gods ? Laat ik in de eerste plaats dit mogen opmerken, dat naar mijn overtuiging èn Hoedemalter èn Van Ruler tekort doen aan de vervulling van het O.T. in en door het N.T., en dat hun theocratische visie is een terugval in het ideaal der oude bedeling. Ik wil Van Ruler wel toestemmen. dat de Staat niet op één lijn staat met kunst en wetenschap, — maar de staat en de maatschappij en de overheid zijn toch niet het hoogste en het meeste, zó, dat alles er is om de Staat, tot zelfs de Kerk toe. Ik acht dit een gevaarlijke stelling, zelfs wanneer we de theocratie willen handhaven, want in Israël stond de hogepriester boven de koning, en vooral, wanneer er van een theocratie geen sprake is. Dan komen we bij de staatsalmacht en de staatstyrannie

terecht. En wanneer Van Ruler verder beweert, dat het Christendom een politieke gestalte is, kan ik geen uitspraak vinden in het N.T., die zulk een bewering rechtvaardigt, en... wordt m.i. ook de Kerk van haar zelfstandigheid beroofd (al geeft Van Ruler haar een geweldige taak). Hoedemaker wilde haar geestelijke suprematie geven over de overheid en zeggenschap in de ministeriële zaken, die de religie raken, maar zijn leerling gaat nog verder; zij, de Kerk. brengt volgens hem de boodschap voor heel het staatsleven., en zij dient om alles te houden binnen de grenzen van het Woord Gods; ais zij naar roeping verstaaat maakt wij elke organisatie overbodig zoals er vroeger ook geen partijen waren, en de kerk dient dan ook straks de plaats van de partijen in te nemen.

Ten opzichte van Van Ruler's standpunt heb ik reeds opgemerkt, dat hij voor zijn beschouwing omtrent de taak van de overheid ten opzichte van kerk en religie wel historisch steun kan vinden in verschillende uitlatingen van onze gereformeerde vaderen, doch ik ben er tevens zeker van, dat hij die steun niet vindt voor zijn visie op de taak der kerk. Deze heeft, ik sprak hierover uitvoerig, zich zeker niet buiten alle politiek te houden; zij heeft een taak in de prediking, in het bezoek, in het onderwijs, maar daar buiten is zoveel te doen, wat de kerk krachtens haar bijzondere opdracht niet verrichten mag. Zij heeft zich te houden binnen de grenzen van haar ambtelijke

dienst. Zij moet, vooral tegenwoordig, zich niet verliezen in allerlei werk, waarvoor Christus haar geen taak gaf. Zij heeft de meeste politieke arbeid over te laten aan „de kerk als organisme" in haar organisaties, die zich ook bezinnen op de richtlijnen voor haar arbeid, en zij moet zelfs in haar „boodschappen" op politiek terrein zeer voorzichtig zijn. dat zy geen dwaze dingen uithaalt en zich waagt aan conclusies, die de wereldmachten glimlachend naast zich neerleggen. Ik heb over deze verhouding van kerk en politiek uitvoerig geschreven in de brochure, die onder deze titel is verschenen), en in dit geschrift ook enkele bladzijden gewijd aan de Ideeën van Hoedemaker en onze bezwaren daartegen. Het zij mij vergund naar dit boekje te verwijzen, en hiermee te volstaan, dat de Kerk van welke formatie ook, het partij-wezen onmogelijk kan vervangen, en dat deze partij, die door de ontwikkeling der staatkundige toestanden is ontstaan en noodzakelijk is geworden, een eigen taak heeft. Ik leg alle nadruk op dit woord eigen. O zeker, in nauwe aansluiting aan de belijdenis der Kerk, want in die Kerk wordt alle christelijke actie geboren, maar dan toch in grote zelfstandigheid, en in deze weg formuleert zij in volstrekte gehoorzaamheid aan Gods Woord eerst haar hoofdprogram van beginselen, kort en klaar en bondig, waarin de ordinantiën des Heeren, die voor alle tijden geldigheid hebben, tot uitdrukking worden gebracht, en daarna haar

bijprogram van principiële richtlijnen voor de praktijk. Neen, daarmee wordt haar program nooit een kerkelijke belijdenis. Zij treedt nimmer met de autoriteit op, weiarmee de Kerk van Christus haar taak volbrengt, maar zij geeft, en dit is in onze eeuw wel geboden, kloek en klaar uiting aan wat haar bezielt, en zij doet professie van wat zij voor het leven van het volk en van de overheid om Gods wil noodzakelijk acht! Daarmee verdringt zij de kerk niet, doch zij volvoert wat niet tot de diakonia, tot de dienst van de kerk behoort. Mits zij gedragen worde door de trouw aan het Woord des Heeren en zij de heilige moed hebbe, om ook vandaag, tegen alle doorbraak in, voor dit Woord te strijden en .,. te lijden.

JEUGD EN POLITIEK. BEGINSELONVASTHEID.

Zo kom ik tot het slot van wat ik te zeggen had.

Ik wil echter niet eindigen voordat ik iets heb gezegd over de klacht, dat wij, in vergelijking met de ouderen, in principiële beslistheid achteruit zijn gegaan, en dat door onze schuld vele jongeren zich van ons beginsel-gedoe afkeren. Reeds merkte ik op, dat we deze klacht ernstig onder de ogen moeten zien, en dat wij ons voor dit

onderzoek hebben te stellen of wij door een verkeerde beginsel-

adoratie of door een holle principiën-reiterei, of wellicht door een diepe kloof tussen belijdenis en leven misschien aanleiding hebben gegeven tot de spot met en de antipathie tegen alle beginselvastheid. Deze eis tot zelfcritiek behoef ik niet in den brede te herhalen; ik wil alleen een poging doen om een verklaring te geven van veler gemis aan beginselliefde en van een groeiende deformatie op dit terrein. Deze inzinking is m.i. primair te wijten aan een verzwakking van het innerlijk geloofsleven en van een ontkrachting van de vreze Gods. Het ruwe leven en de verzakelijking van deze tijd heeft ons uit de ,,verborgen omgang met God" weggerukt en nu is bij velen de intimiteit des geloofs zoek. Och, men moge het feit, dat Kuyper, vooral tegenover de Etischen, sterk de nadruk heeft gelegd op het beginsel der wedergeboorte als noodzaak voor alle christelijke arbeid, mystiek noemen, gelijk Van Ruler doet, of subjectivistisch, zoals anderen beweren, er ligt in dit accent op de wedergeboorte deze grote verdienste, dat Kuyper in het door de Heilige Geest herboren leven de oorsprong zag van alle waarachtige christelijke activiteit, en de vraag mag tegenwoordig wel gedaan worden of het juist aan dat herboren leven ons niet teveel ontbreekt? Zijn we niet te sterk verindustrialiseerd ? Klopt het hart der religie nog in warme slag? Weten we nog van de bijbelse bevinding des geloofs? Ik ben hiervan overtuigd, dat wij naar deze kern der zaak terug moeten,

opdat de adem des Geestes, naar Kuyper's beeldspraak, onze Aeolus-harp moge beroeren en de ingezonken zang weer doe herleven. We hebben nodig geloofsliefde en geloofskracht, geloofsovertuiging en geloofservaring in Jezus Christus, onze Heer, en we komen niet weer op volle kracht wanneer niet overal de vlam des Geestes brandt en uitslaat in een gloed, die heel het leven verwarmt en in lichte laaie zet. De ouden mogen in de ogen der jongeren te principieel zijn geweest, ze hebben geworsteld en geofferd als helden des geloofs.

Er is een tweede factor, die ik niet verzwijgen mag.

De principiële verslapping vindt ook haar oorzaak in gebrek aan kennis. Mijn volk, zo spreekt de Heere door de profeet Hosea, gaat verloren, holt achteruit, omdat het geen kennis heeft (Hosea 4 : 6), en die achteruitgang is ook onder ons niet geheel vreemd. Wordt er nog voldoende gestudeerd? Neen niet alleen door de jongeren, maar ook door de ouderen? Zijn grotere boekwerken niet spoedig te zwaar, en bouwt men zijn kennis niet bijna enkel op brochures? Lange artikelen, vervolgartikelen, zijn uit de mode, en sommigen beweren, dat we uitgegroeid zijn aan Kuyper en Bavinck en anderen, om van Groen van Prinsterer helemaal maar niet te spreken. Dit kwaad moet worden bestreden, èn met alle macht. Nederlandse Gedachten verricht reeds uitnemend werk, maar we zijn daarmee

niet klaar. Onze dagbladen moeten veel meer principiële fundering geven, zoals we dat in de goede tijd van de Standaard gewoon waren, en we moeten in vlugschriften onze mensen de tijdvragen laten zien en vooral de geestelijke achtergronden der dingen. Populair, best'. Pakkend, uitnemend, als het maar niet sensationeel is ! Indien we maar krijgen een voortdurende, klare, principiële voorlichting van ons volk, die dooh de vermeerdering der kennis wil komen tot opscherping van de liefde. Want, en dit is de derde oorzaak van do Inzinking, er is ook een tekort aan liefde, aan ijver. aan activiteit, aan strijdlust. Ja, ik weet wel, dat de A.R.J.O.S. alle krachten inspant om deze leemten aan te vullen, en dat tal van ouderen en jongeren mobiel en paraat zijn, maar de middengroep, de mensen tussen 40 en 50 jaar, moeten wakker geschud worden en weer warm gemaakt voor een principiële politiek. Juist omdat het tegenwoordig om zulk geweldige dingen gaat. Er wordt een zwaar principieel pleit gevoerd, neen niet alleen tegen het Communisme, al dreigt dit met geweldige phalanxen, maar ook tegen alle humanistische devaluatie van het Evangelie van Jezus Christus, welke devaluatie ik in het eerste gedeelte van dit referaat in enkele trekken getekend heb. Zijn wij sterk genoeg om staande te blijven? Zal het antirevolutionair beginsel de vuurproef kunnen doorstaan ? Dat beginsel wel, want het is meer dan eens in het vuur

geweest, maar ook de dragers, de belijders? Dan zal in hun hart de liefde als een offervuur moeten branden.
Ik denk hierbij aan het slot van het meermalen genoemde geschrift van Anema uit het jaar 1921.
Hij wekt ons op om ons en onze kinderen voor de kamp der geesten te wapenen en hij eindigt, wanneer hij zijn lezers de belofte aan Gods verbond heeft voorgehouden, met deze woorden: een aan liefde gloeiende trouweed aan het verbond zij onzerzijds ons antwoord aan Hem, onze Heere as).
Die trouweed is alleen mogelijk, wanneer wij weten, waarom het gaat; wanneer wij Gods ordeningen kennen, geschreven in zijn Woord, en beleden door ons; wanneer wij de strijd voor het beginsel willen voeren naar alle kanten, en dat alleen begeren te doen door het geloof. Bruins Slot heeft in zijn voortreffelijk boek: Bezinning en Uitzicht, de christelijke politiek beschreven als: het hebben van Gods geboden en het jagen naar de vervulling ervan); maar voor dat jagen is veel geloof, veel gebed, veel geduld en grote trouw nodig. Wordt die bij ons gevonden ? Ik doe niet mee in het klaagkoor over de jeugd. We hebben ons allen diep te verootmoedigen en te staan naar de volmaaktheid. En hoe zal het dan gaan? Blijven we dan allen aan de kant van de weg staan? Och, dat behoeft niet.
Als het welzijn van ons volk het eist kunnen we een samenwerking

aanvaarden zoals Kuyper zocht met de radicalen in de actie voor de kieswet-Tak, mits we nooit komen tot een beginsel-doorbraak als de ,,belijdende groep" in de Pi v. d. A,; zulk een doorbraak betekent tegeiyk afbraak ! Maar als we om des beginsels wil in het isolement moeten volharden, nog sterker, nog dieper, nu... dan deinzen we ook daarvoor niet terug. „Daarin," zo schreef Lobman in 1892, „zou zeker iets ontmoedigends liggen, wanneer wij niet geloven mochten, dat onze God dit alzo gewild heeft, opdat wij, naar mate wij meer geïsoleerd zijn, des te krachtiger onze beginselen belijden en die toetsen zouden aan zijn Woord.., Groen van Prlnsterer... het is waar dat hy (in het Parlement) nimmer overwon. Maar hij won veel"*"*) En juist dan, als allen ons afvallen, blijve de trouweed aan onze God ons dringen tot getrouwheid aan Zijn Woord, en in die getrouwheid, neen niet in het stemmencijfer en in het grote getal, ligt het geheim van onze kracht, van onze principiële kracht, van de kracht van onze Antirevolutionaire Party.